

บทความการแสดงศิลปการรำเดี่ยวชุด อุษาขมสวน THE ARTICLE OF PERFORMING ARTS ON SOLO DANCE ENTITLED "USACHOMSUAN"

ภาคพร หอมนาน* PAKAPAWN HOMNAN*

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทการแสดงศิลปการรำเดี่ยวชุด อุษาขมสวน พบว่าการแสดงชุด อุษาขมสวนมีจุดโดดเด่นดังต่อไปนี้ บทประพันธ์มีการร้อยเรียงขึ้นใหม่จากบทพระราชนิพนธ์ โดยมีการลำดับเหตุการณ์และรายละเอียดให้เหมาะสมกับการแสดงชุดดังกล่าว นอกจากนี้ การออกแบบท่ารำมีการคำนึงถึงลีลาท่ารำที่มีความต่อเนื่อง สั้นไหล ไม่ซ้ำซ้อนเหมาะสมกับการแสดง นอกจากนี้ การสื่ออารมณ์ความรู้สึกของผู้แสดงตั้งแต่เริ่มจนจบการแสดงด้วยอารมณ์ความสดใสเบิกบานในบทบาทของนางอุษาที่มีอายุเพียง 7 ปี เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจในการรับชมการแสดงได้ดี และการคัดเลือกผู้แสดงต้องมีรูปพรรณสัณฐานและบุคลิกภาพที่มีความใกล้เคียงกับบทพระราชนิพนธ์ให้ได้มากที่สุด เพื่อให้ผู้ชมเข้าถึงในบทบาทของตัวนางอุษาได้อย่างเข้าใจ และการบรรจุเพลงมีการคำนึงถึงฐานันดรศักดิ์ของตัวละครและความหมายของเพลง เพื่อให้สอดคล้องและเหมาะสมการแสดงชุดดังกล่าว และการใช้พื้นที่ในการแสดงมีการออกแบบให้เคลื่อนที่ไปรอบ ๆ และกลับมาที่จุดกึ่งกลางเพื่อรักษาความสมดุลของเวที และการเคลื่อนที่เป็นเลขแปดอาร์บิกตามแบบแผนโบราณ เครื่องแต่งกายมีการออกแบบกำไลข้อมือ กำไลข้อเท้าและม้วนผมโดยใช้ดอกมะลิสีขาวสดเพื่อสื่อถึงความบริสุทธิ์และชาติกำเนิดของนางอุษา ถือได้ว่าเป็นข้อแตกต่างของการแสดงขมสวนในชุดอื่น ๆ นับได้ว่าการแสดงรำเดี่ยวชุด อุษาขมสวนเป็นต้นแบบของงานสร้างสรรค์รำเดี่ยวประเภทขมสวนสำหรับตัวนางให้แก่บัณฑิตนักศึกษาและบุคคลในแวดวงทางนาฏศิลป์ไทยสืบไป

คำสำคัญ : ศิลปะการรำเดี่ยว/ อุษาขมสวน/ อุณรุท

*อาจารย์ ดร., คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม, B_nanchula@hotmail.com.

*Lecturer, Dr., Faculty of Humanities and Social Sciences, NakhonPathom Rajabhat University, B_nanchula@hotmail.com.

ABSTRACT

This academic article aims to investigate the role of performing arts on solo dance entitled "Usachomsuan" (Garden Wander of Miss Usa). It was found that the "Usachomsuan" performance had the following outstanding features. The composition had been rewritten from the royal version by rearranging the sequence of the events and the details which were appropriate with the performance. Moreover, the continuous, flowing, and uncomplicated dance moves which were appropriate with the performance were intendedly designed. Furthermore, the performers' emotions with cheerfulness of the role of Miss Usa whose age was only seven years old were conveyed throughout the performance in order to create good understandings of the audience. For the casting, a performer's appearance and personality needed to be similar as much as possible to the character mentioned in the royal composition in order that the audience could understandably feel the role of Miss Usa. For the selection of background music, there was a consideration of the rank of nobility of the character and the meaning of the songs to be harmonized and appropriate for the performance. For the performance area, there was a design to move around and then move back to the center to keep the stage balance. Also, the move which was like the ancient figure-of-eight in garden wander dancing was appropriately used. For the costume, there were the designs of wristbracelets, ankle bracelets, and hair curling with fresh jasmine expressing Miss Usa's purity and her origin. These features were different from other garden wander performances. It can be said that solo dance performance entitled "Usachomsuan" is the model of solo dance in garden wander of the actress for university students and those in the field of Thai dance.

Keywords: Arts of solo dance/ Usachomsuan/ Unarut

บทนำ

รองศาสตราจารย์ผู้สืบทอดศิลปะได้สร้างสรรค์การแสดงรำเดี่ยวชุด อุษามสนขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2554 จากบทพระราชนิพนธ์ละครในเรื่อง อุณรุท มีการกล่าวถึงการจุติลงมาบังโลกมนุษย์ของนางสุจิตราในดอกบัว โดยเนื้อความตอนเดิมมีอยู่ว่า "นางอุษา" คือนางสุจิตรา ในอดีตเป็นพระชายาของพระอินทร์ จุติลงมาเกิดในดอกบัว ณ สระโบกขรณีใกล้ตำบลดุสิตาด้วยพระประสงค์ที่จะแก้แค้นท้าวกรุงพาณ อสุราที่ลอบมาเข้าห้องนางสุจิตราโดยแปลงกายเป็นพระอินทร์สวามีของนางสุจิตรา เมื่อนางสุจิตราได้จุติในดอกบัวและได้รับการเลี้ยงดูจากเหล่านางอัปสร จากนั้นพระฤๅษีสฤงคารได้เก็บนางมาเลี้ยงและตั้งชื่อว่านางอุษา จนกระทั่งนางอุษาอายุได้ 7 ปี ฝ่ายท้าวกรุงพาณฝันว่า ได้รับดอกบัวที่สวยามมีกลิ่นหอม จากนั้นโหรทำนายว่าจะได้ทวาริณน้อยที่มีความน่ารัก ท้าวกรุงพาณได้ไปขอนางอุษาจากพระฤๅษีสฤงคารมาเลี้ยงเป็นพระบุตรจนกระทั่งนางอุษาเติบโตเป็นหญิงสาวที่มีสิริโฉมงดงาม

คราวหนึ่งพระอุณรุทและนางศรีสุตาพระชายาเสด็จประพาสป่า พระมาตุลีแปลงเป็นกวางทอง มาล่อพระอุณรุทตามจับจนพลัดหลงจากไพร่พลจนพลบค่ำจึงได้เข้าบรรทมใต้ต้นไทร พระไทรเทวาเกิดความเอ็นดู จึงได้พาพระอุณรุทไปพบกับนางอุษาแล้วพากลับมาที่เดิม เมื่อนางอุษาดินขึ้นไม่พบพระสวามีก็โศกเศร้าเสียพระทัย นางศุกลักษณพระพี่เลี้ยงจึงอาสาไปวาดรูปเทวดา คนธรรพ์ อสูร ครุฑ นาค และกษัตริย์เมืองต่าง ๆ มาให้นางอุษาดูและเมื่อนางจำพระอุณรุทได้ นางศุกลักษณจึงรับอาสาไปทูลเชิญพระอุณรุทมาหานางอุษา ภายหลังท้าวกรุงพาณทราบเรื่อง จึงเข้ารบกับพระอุณรุท จากนั้นพระอุณรุทได้ถูกจับ ท้าวบรมจักรกฤษณ์ผู้เป็นพระอัยกาเสด็จมาช่วยในที่สุดพระอุณรุทก็สามารถรบกับท้าวกรุงพาณได้ชัยชนะแล้วเสด็จกลับกรุงนครพร้อมกับนางอุษา¹

จากการศึกษาวรรณกรรมเรื่องดังกล่าวจึงทำให้องค์การรองศาสตราจารย์ผู้สืบทอดศิลปะ เกิดความสนใจบทบาทของนางอุษาในช่วงวัย 7 ปี จึงได้ริเริ่มสร้างสรรค์การแสดงรำเดี่ยวประเภทรำชมสวนสำหรับตัวนางอุษาขึ้น

วิเคราะห์ชาติกำเนิดและคุณลักษณะของนางอุษา จากบทพระราชนิพนธ์เรื่อง อุณรุท

การแสดงชุดนี้ รองศาสตราจารย์ผู้สืบทอดศิลปะ ได้สร้างสรรค์จากหลักการสร้างสรรค์รำเดี่ยวแบบมาตรฐานของตัวนาง โดยท่านได้กล่าวว่า

อุษามสนเป็นการแสดงรำเดี่ยวของตัวนางในระดับขั้นสูง โดยผู้แสดงต้องถ่ายทอดกระบวนท่ารำ ลีลาอารมณ์ความรู้สึกทางสีหน้า และสายตาให้สอดคล้องกันกับบทบาทที่ได้รับเพื่อให้การแสดงมีความงดงามน่าประทับใจและสื่อสารหรือถ่ายทอดไปยังผู้ชมให้เกิดความเข้าใจ

1. สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์, อุณรุท (พระนคร : ร.พ. เจริญธรรม 160 เสาชิงช้า, 2491), 8-11.

2. ผู้สืบทอดศิลปะ, รำเดี่ยวแบบมาตรฐานตัวนาง เล่ม 2 (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2555), 1.

จากการสัมภาษณ์ดังกล่าวผู้เขียนจึงได้ศึกษาชาติกำเนิด ลักษณะและหน้าที่ของนางอุษาเพื่อเป็นพื้นฐานในการวิเคราะห์ผลงานสร้างสรรค์ชุดนี้ โดยเริ่มต้นจากชาติกำเนิดของนางอุษาความว่า

เมื่อนั้น	ฝ่ายนางอุษาสาวสวรรค์
แต่กำเนิดเกิดในนุชบัน	พระนักรัชมโหมาเลีย้งไว้
จำเริญรุ่งชันษาได้เจ็ดปี	สูงศรีผ่องเพียงไข
กล้องแก่งนึ่งน้อยอำไพ	วิลาสเลิศวิไลลักษณ์ ³

จากบทพระราชนิพนธ์ดังกล่าวผู้เขียนได้ถอดความและวิเคราะห์ชาติกำเนิดของนางอุษานางอุษาได้จุติลงมาเกิดในดอกบัว ณ สระโบกขรณีใกล้อาศรมพระฤๅษีสุทธาวาส พระฤๅษีได้ชุบเลี้ยงนางจนกระทั่งนางอุษาอายุได้ 7 ปี เริ่มเติบโตเป็นหญิงสาวที่มีสิริโฉมงามสมวัย

นอกจากนี้บทพระราชนิพนธ์เรื่อง อุณรุท ตอนท้าวกรุงพาณกับนางไวยกาขนางอุษามาเลี้ยง มีเนื้อความบรรยายถึงลักษณะของนางอุษาไว้ว่า

...เทริดทรงองค์อัมพริ้มเพรา	ดั่งทองทิพหล่อเหล่าเลขา
งามละม่อมพร้อมจริตกิริยา	ศรีสวัสดิ์วัฒนาปรีชาชาญ
พจนารถแสนฉลาดเฉลียวล้ำ	ถ้อยคำสุนทรอ่อนหวาน
ไม่มีโรคภัยแผ้วพาน	แสนสุขสำราญทุกคืนวัน ⁴ ...

จากบทพระราชนิพนธ์ดังกล่าวผู้เขียนได้ถอดความและวิเคราะห์ลักษณะของนางอุษามีรูปร่างสมส่วน มีผิวพรรณที่ผุดผ่องหมดจด และกิริยามารยาทงดงามสมวัย นอกจากนี้นางอุษายังเป็นผู้ที่มีการใช้วาจาอย่างเฉลียวฉลาด ไพเราะ อ่อนหวาน อีกทั้งมีสุขภาพที่ดีปราศจากโรคภัยและมีวิถีชีวิตที่ปกติสุข

ในด้านของกิจวัตรประจำวันของนางอุษาในวัย 7 ปี นางอุษาได้ทำหน้าที่เก็บดอกไม้มาให้พระฤๅษีไว้นบูชาไฟดังบทพระราชนิพนธ์เรื่องอุณรุทความว่า

แล้วลำดับบุปผามาลี	ถวายพระมนูชาไฟ ⁵
--------------------	-----------------------------

จากบทพระราชนิพนธ์ในตอนนี้เป็นกรกล่าวถึงนางอุษาที่สะท้อนความกตัญญูของนางอุษาที่มีต่อพระฤๅษีสุทธาวาสผู้ที่ได้เลี้ยงดูมาตั้งแต่เด็กด้วยความรักและความเมตตา นางอุษาจึงเก็บดอกไม้มาถวายพระฤๅษีสุทธาวาสอยู่เป็นประจำ

จากข้อมูลข้างต้นสามารถสรุปคุณลักษณะสำคัญของนางอุษาคือ ชาติกำเนิด ลักษณะและการเลี้ยงดูนางอุษาถือกำเนิดมาจากบนสวรรค์ มีนามเดิมว่านางสุจิตรา ต่อมานางอุษาได้จุติในดอกบัว ณ สระโบกขรณี

3. พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช, บทละครเรื่อง อุณรุท พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (กรุงเทพฯ : สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, 2545), 111.

4. พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช, บทละครเรื่องอุณรุท พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (กรุงเทพฯ : สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, 2545), 111.

5. พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช, บทละครเรื่อง อุณรุท พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (กรุงเทพฯ : สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, 2545), 111.

ใกล้อาศรมพระฤๅษีสฤทธาวาส นางอุษาด้วยชาติกำเนิดของนางที่เป็นนางฟ้าอยู่บนสวรรค์จะต้องมีความสูงศักดิ์ สง่างามทั้งรูปลักษณ์ภายนอกและกิริยาอาการที่คมคาย ไพเราะ อ่อนหวานและเจตนิยวลลาด และประกอบกับ มีกิริยามารยาทที่สุภาพเรียบร้อย ต่อมาท้าวกรุงพาณจึงได้รับนางอุษาไปอุปถัมภ์ด้วยความรักใคร่และ เมตตาเสมือนบุตรของตนเอง ซึ่งการวิเคราะห์ก็นำไปสู่การคัดเลือกผู้แสดงที่มีคุณลักษณะที่สอดคล้องกับ บทบาทของนางอุษาต่อไป

วิเคราะห์บทพระราชนิพนธ์เรื่องอุณรุท ตอน นางอุษาชมสวนสู่การประพันธ์พร้อมประกอบการแสดง รำเดี่ยวชุดอุษาชมสวน

บทประพันธ์นับได้ว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญอย่างมากในการสร้างสรรค์ผลงาน เนื่องจากเป็นตัว กำหนดทิศทาง เรื่องราวและบทบาทของตัวละครในตอนนั้น ๆ ผู้เขียนได้ศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมจาก บทพระราชนิพนธ์เรื่องอุณรุทของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชที่กล่าวถึงการชมสวน ของนางอุษาในวัย 7 ปี นี้ความว่า

เข้าเย็นเที่ยวเล่นริมอาวาส	ชมช่อนูปผชาติเกษมสันต์
เลือกเด็ดดอกดวงพวงพรรณ	ซึ่งรายรอบอรัญญูฎิคง
ลำดวนสารภีมะลิลา	แก้วกุหลาบจำปามหาหงส์
เบญจมาศชาติบุษย์ประยงค์	กาหลงยี่สุนพิกุลกาญจน์
สาวหยุดพุทธชาदनางแย้ม	สุกรมเกมพะยอมหอมหวาน
การะเกดกรรณิการ์ชบาบาน	พุดตานชงโคโยทะกา
เก็บพลางพลางชมคณานก	หูกโหนดจันจับพฤษภา
วายุภักษ์จักไกรระวาลา	กะทอดแก้วสาธิตาไนรี
ภิรมย์วังอาศัยรายรอบ	เขตขอบอาศรมฤๅษี
แล้วลำดับนูปผามาลี	ถวายเป็นมุณีบูชาไฟ ⁶

จากบทพระราชนิพนธ์ในตอนนี้เป็นกรกล่าวถึงกิจวัตรประจำวันของนางอุษาที่กล่าวถึงช่วงเวลา ที่ออกมาชื่นชมดอกไม้ ต้นไม้และนกนานาพันธุ์ใกล้กับอาศรมของพระฤๅษี โดยบทพระราชนิพนธ์ดังกล่าว มีการกล่าวถึงดอกไม้และต้นไม้ทั้งหมด 22 ชนิดและกล่าวถึงนกทั้งหมด 4 ชนิด นอกจากนี้ภาษาทางด้าน วรรณกรรมในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชมีการใช้ภาษาที่สละสลวยและมองเห็น ทศนิยมภาพของสวนดอกไม้ใกล้สระโบกขรณี

ผู้เขียนได้สัมภาษณ์ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พัชรินทร์ สันติอัฐวรรณ ผู้ประพันธ์บทการแสดงถึงหลักการ ประพันธ์พร้อมประกอบการแสดงรำเดี่ยวชุด อุษาชมสวน ดังนี้

การประพันธ์พร้อมประกอบการแสดงชุดอุษาชมสวนนั้นจะต้องศึกษา วรรณกรรมเรื่องอุณรุทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า จุฬาโลกมหาราชอย่างถ่องแท้ จึงจะสามารถประพันธ์พร้อมขึ้นใหม่ได้ โดย ผู้ประพันธ์ได้ศึกษาต้นฉบับแล้วนำโครงสร้างจากบทพระราชนิพนธ์มา

ประพันธ์สำหรับการแสดงโดยแนะนำที่มาและชาติกำเนิดของตัวละคร ในช่วงต้น จากนั้นเป็นการกล่าวถึงช่วงเวลาและสถานที่ในการออกมาเที่ยว เล่นชมสวนของนางอุษาซึ่งผู้ประพันธ์ทรงได้คำนึงถึงบรรยากาศในช่วงเวลานั้น ๆ สิ่งแวดล้อมที่อยู่รายรอบตลอดจนลักษณะของต้นไม้ที่มีความสูงใหญ่สลับซับซ้อนกันในส่วน นอกจากนี้ลักษณะของดอกไม้ที่เป็นพุ่มเป็นช่อ มีสีส้ม กลิ่น การจัดวางของดอกไม้ที่แตกต่างกันรวมไปถึงการส่งเสียงร้องเพิ่มบรรยากาศของนกชนิดต่าง ๆ ในบริเวณนั้น โดยใช้วิธีเลือกชนิดของดอกไม้และนกที่เหมาะสมกับการแสดงนำมาจัดทำเป็นบทร้องแล้วเติมคำกริยาลงไปเพื่อให้สามารถสร้างท่าทำได้เพื่อให้ผลงานสร้างสรรค์ดังกล่าวมีความงดงามเหมาะสมและสอดคล้องกับวรรณกรรมต้นฉบับ⁷ โดยมีบทประพันธ์ดังต่อไปนี้

- ปี่พาทย์ทำเพลงต้นเข้ามา -

- ร้องเพลงอ้อสรสาอาว -

เมื่อนั้น	นวลนางอุษามารศรี
กำเนิดในปทุมมาลี	พระมุนีถนอมเลี้ยงเพียงดวงใจ

- ร้องเพลงแขกไท -

เข้าเย็นเที่ยวเล่นริมอาวาส	ชมช่อนบุปผาชาติในสวนใหญ่
ไม้อ่อนแตกยอดระบัดใบ	ไม้ใหญ่สูงสลับริบตะวัน
พระพายพัดรำเพยกลิ่นกรรณิการ	หอมชื่นนาสาเกษมสันต์
สายหยุดพุทธรชาดบานแข่งกัน	หลากสีกลิ่นกลีบกุหลาบปลาบปลื้มใจ
แมลงภู่เคล้าเกสรชบาบาน	พิกลกาญจน์งามสะพรั่งชูไสว
พวงพะยอมย้อยระย้าน่าพึงใจ	ชาติบุษย์แลวิไลในนที
สดับเสียงสำเนียงสกุณแก้ว	เจื้อยแจ้วร่อนร้องในไพรศรี
สอดเสียงสาธิตาโนรี	ดุริยชมเพลินจำเริญใจ

- ปี่พาทย์ทำเพลงฉิ่ง⁸ -

จากการสัมภาษณ์ผู้เขียนได้วิเคราะห์โครงสร้างบทประพันธ์การแสดงชุดอุษาชมสวนไว้ดังนี้ช่วงแรก มีการกล่าวถึงที่มาและชาติกำเนิดของตัวละครเพื่อให้ผู้ชมทราบถึงตัวละครคือใคร จากนั้นเป็นการกล่าวถึงบรรยากาศและสถานที่ในการชมสวนของนางอุษา อันได้แก่ มีต้นไม้สูงต่ำ มีลมพัด มีแมลงเคล้าเกสรดอกไม้ รวมทั้งกล่าวถึงลักษณะกลิ่น สี ขนาดความสูงต่ำของลำต้นความเบ่งบาน ชูไสว ย้อยระย้าของดอกไม้ ซึ่งปรากฏดอกไม้อยู่ในบทร้องทั้งหมด 8 ชนิด นอกจากนี้ยังมีการกล่าวถึงอาภักิรียาและเสียงร้องของนกทั้งหมด 3 ชนิด ซึ่งผู้ประพันธ์ได้หยิบยกชนิดของดอกไม้ ต้นไม้และนกทั้งหมดจากบทพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชเนื่องจากการแสดงชุดอุษาชมสวนเป็นการแสดงรำเดี่ยวของตัวนางที่ต้องคำนึงถึงลีลาท่าทำให้มีความธรรมชาติสวยงาม สอดคล้อง และลื่นไหลของท่วงท่า ลีลาให้เหมาะสมแก่การแสดงประเภทชมสวนของตัวนาง นอกจากนี้ผู้ประพันธ์ได้สอดแทรกถึงรายละเอียดของที่มา

7. พชรินทร์ สันติอัครวรรณ, "การประพันธ์บทร้องการแสดงชุด อุษาชมสวน," สัมภาษณ์โดย ภคพร หอมนาน, 13 กรกฎาคม 2562.

8. พชรินทร์ สันติอัครวรรณ, "การประพันธ์บทร้องการแสดงชุด อุษาชมสวน," สัมภาษณ์โดย ภคพร หอมนาน, 13 กรกฎาคม 2562.

ชาติกำเนิดของตัวละคร ช่วงเวลา สถานที่ ลักษณะของดอกไม้ต้นไม้อะกัปกิริยาเสียงร้องของนก โดยเรียงร้อยภาษาและลำดับเหตุการณ์ของการชมสวนให้สอดคล้องตรงตามบทพระราชนิพนธ์ เพื่อรักษาไว้ซึ่งเนื้อหาและคุณค่าของวรรณกรรมต้นฉบับนั่นเอง

วิเคราะห์ลีลาทำรำ

อุษาชมสวนเป็นการแสดงอวดฝีมือของตัวนาง ซึ่งการออกแบบลีลาทำรำนับได้ว่าเป็นหัวใจสำคัญของงานสร้างสรรค์ ซึ่งต้องมุ่งเน้นให้มีความถูกต้องตรงตามแบบแผนของการรำชมสวนในนาฏยศิลป์ไทย สำหรับการแสดงชุดดังกล่าวรองศาสตราจารย์ผุสดี หลิมสกุล เป็นผู้ออกแบบสร้างสรรค์ทำรำขึ้นใหม่ทั้งหมด โดยให้บทสัมภาษณ์ไว้ว่า

สำหรับการแสดงรำเดี่ยวชุด อุษาชมสวน มีการออกแบบทำรำโดยใช้หลัก 2 ประการคือ 1. ออกแบบทำรำตามความหมายบทประพันธ์โดยนำทำรำที่มีอยู่เดิมมาเรียงร้อยให้ตรงกับความหมายของบทร้อง 2. ออกแบบทำรำขึ้นใหม่ โดยการคิดทำใหม่ให้เหมาะสม สวยงาม และสื่อความหมายที่ดี เช่น ทำดอกกรรณิการิ, ดอกพวงพะยอม, ดอกพิกุล เป็นต้น โดยมีหลักการในการเชื่อมโยงทำให้มีความสอดคล้องกลมกลืน และต่อเนื่องสั่นไหว โดยการเอียงศีรษะ การใช้มือ การวางเท้า การประเท้าควรเคลื่อนไหวสลับจากซ้ายไปขวา และจากขวาไปซ้าย อีกทั้งยังออกแบบการใช้พลังในการรำรำ นับได้ว่าเป็นส่วนสำคัญอย่างมาก เนื่องจากอุปนิสัยของนางอุษาในวัย 7 ปี เป็นวัยที่มีความกระฉับกระเฉงเคลื่อนไหวร่างกายค่องว่องรวดเร็วตามวิสัยของความเป็นเด็ก ซึ่งมีความแตกต่างจากนางเอกในวรรณกรรมเรื่องอื่น ๆ ที่มีวัยมากกว่านางอุษา นอกจากนี้ยังมีข้อควรคำนึง คือ ไม่ควรใช้ท่าซ้ำท่าเดิมหลาย ๆ ครั้ง และไม่ทั้งท่าเดิมจากท่าที่ 1 ไปท่าที่ 2 จะต้องมีความเชื่อมโยงกัน ไม่ติดขัด สำหรับการแสดงชุดดังกล่าวเป็นการรำชมสวนของตัวนางที่บรรยายถึงบรรยากาศลักษณะ ความสูงใหญ่ของต้นไม้ความย้อยระย้าของดอกไม้รวมทั้งกลิ่น สีกลิ่นและชนิดของดอกไม้ นานาพันธุ์ ตลอดจนอากัปกิริยาและการใช้เสียงของสิ่งมีชีวิตในป่าและธรรมชาติและผู้ออกแบบสร้างสรรค์ทำรำจะต้องคำนึงถึงลักษณะของธรรมชาติเป็นหลัก จากนั้นจึงริเริ่มสร้างสรรค์ทำรำ โดยยึดจารีตทางด้านนาฏยศิลป์ไทยในแบบแผนของการแสดงละครใน⁹

จากการสัมภาษณ์ในครั้งนี้ผู้เขียนจึงได้หยิบยกทำรำที่สำคัญเพื่อวิเคราะห์แนวทางในการสร้างสรรค์
ดังนี้

9. ผุสดี หลิมสกุล, "ลีลาทำรำ," สัมภาษณ์โดย ภคพร หอมนาน, 15 สิงหาคม 2563.

ภาพที่ 1 สูงสลัป
ที่มา : ภคพร หอมนาน

แนวคิดในการออกแบบท่าทำให้มีความต่อเนื่อง ลื่นไหล โดยเลียนแบบธรรมชาติของต้นไม้ที่มีขนาด
สูงใหญ่เรียงรายสลับกันตามธรรมชาติโดยใช้ท่าสอดสูงและเขย่งปลายเท้า เพื่อส่งให้ท่ายืนดูสูงและเปลี่ยนมือ
และเท้าสลับข้างเพื่อให้ผู้ชมทราบว่ามีต้นไม้สูงใหญ่หลายต้น นับได้ว่าเป็นการออกแบบท่าที่คำนึงถึงหลัก
ความเป็นจริงของธรรมชาติและสอดแทรกภาพจินตนาการของผู้สร้างสรวงศ์ลงในการแสดงให้ผู้ชมได้รับ
ทราบ

ภาพที่ 2 กระณิการิ
ที่มา : ภคพร หอมนาน

สำหรับแนวคิดการออกแบบท่ารำที่สื่อถึงดอกกุหลาบ ซึ่งในการออกแบบท่ารำมือจีบหมายถึง ส่วนของดอก และมือที่ตั้งวงระดับเอวหมายถึงส่วนของใบที่สื่อความหมายดอกไม้ที่มีความทับซ้อนกันกับ ใบไม้เหมือนกับดอกไม้ที่มีใบไม้ซ้อนกันธรรมชาติ

ภาพที่ 3 กลีบกุหลาบ
ที่มา : ภาคพร หอมนาน

การออกแบบท่ารำที่สื่อถึงดอกกุหลาบ โดยคำนึงถึงระดับความสูงต่ำของต้นไม้และดอกไม้ สำหรับ ต้นกุหลาบเป็นไม้เตี้ยจึงออกแบบท่ารำในลักษณะนั่งตักขาที่พื้น เพื่อแสดงระดับของต้นไม้ นอกจากนี้มือทั้งสองจีบไขว้กันระดับอกหมายถึง จำนวนดอกกุหลาบที่มีอย่างน้อยสองดอกขึ้นไป

ภาพที่ 4 พวงพะยอม
ที่มา : ภาคพร หอมนาน

ภาพที่ 5 ย้อยระย้า
ที่มา : ภาคพร หอมนาน

การออกแบบท่ารำที่คำนึงถึงลักษณะและรายละเอียดของดอกพะยอมที่มีลักษณะเป็นช่อย่อยระย้า โดยมีการออกแบบท่ารำที่มีการใช้จีบปรกข้างในลักษณะต่างระดับกัน แล้วค่อย ๆ ลดมือลงเป็นจีบให้ความรู้สึกถึงดอกไม้ที่เป็นช่อย่อยระย้าลงมา เป็นการออกแบบท่ารำที่ออกแบบขึ้นใหม่ตามแบบแผนนาฏศิลป์ไทย

จากการวิเคราะห์ท่ารำและแนวคิดในการออกแบบสร้างสรรค์การแสดงชุดดังกล่าว ผู้เขียนได้ค้นพบหลักการสร้างสรรค์รำเดี่ยวประเภทชมสวนของรองศาสตราจารย์ผุสดี หลิมสกุล โดยท่านได้ศึกษาบทพระราชนิพนธ์ที่กล่าวถึงการชมสวนของนางอุษาในวัย 7 ปี ได้อย่างละเอียดลึกซึ้ง จากนั้นท่านได้ศึกษาลักษณะ กลิ่น สี ชนิดของดอกไม้ ต้นไม้ตามธรรมชาติและดำเนินการออกแบบสร้างสรรค์ท่ารำขึ้นใหม่ โดยยึดหลักการออกแบบท่ารำตามจารีตทางด้านนาฏศิลป์ไทยเป็นหลักและคำนึงถึงความต่อเนื่อง ลื่นไหลกลมกลืนของท่ารำรวมทั้งการสร้างสรรค์ท่ารำใหม่ที่สวยงามแปลกตาเพื่อให้การแสดงมีความโดดเด่นและแตกต่างจากการรำชมสวนที่เคยมีมาในอดีต

วิเคราะห์การออกแบบอารมณ์ของผู้แสดงและการคัดเลือกผู้แสดง

การออกแบบอารมณ์ความรู้สึก สีหน้า สายตาของผู้แสดง ถือได้ว่าเป็นส่วนที่สำคัญอย่างมาก เนื่องจากการแสดงดังกล่าวเป็นการรำรำในลักษณะของการชมสวน จึงมีการสื่ออารมณ์ความรู้สึกไปตามคำร้องแต่ละคำแต่ละวรรคตามบทประพันธ์ของการแสดงไปยังผู้ชมได้อย่างเหมาะสมและสวยงามโดยรองศาสตราจารย์ผุสดี หลิมสกุล ได้ให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

การสื่ออารมณ์ของนางอุษา ผู้แสดงต้องเข้าใจในอารมณ์ความรู้สึก ความเป็นธรรมชาติของเด็กในความสดใส ร่าเริง มีความสุข สนุกสนาน ตื่นเต้น ช่างสงสัย มีความกระฉับกระเฉงคล่องแคล่วว่องไว ตามอุปนิสัยของเด็กวัย 7 ปี ซึ่งผู้แสดงจะต้องสื่อสารอารมณ์ความรู้สึกถึงสิ่ง ๆ นั้นผ่านสีหน้า สายตาของผู้แสดงไปยังผู้ชมให้เกิดความเข้าใจในการแสดงและสะกดผู้ชมให้เพลิดเพลินและชวนให้ติดตาม ซึ่งสอดคล้องไปกับการคัดเลือกนักแสดง ผู้แสดงต้องมีรูปพรรณสัณฐานและบุคลิกภาพที่มีความใกล้เคียงกับบทพระราชนิพนธ์มากที่สุด ได้แก่ รูปร่างหน้าตาที่ดูอ่อนวัย มีสีผิวขาว มีรูปร่างตัวเล็กสมส่วน มีทักษะในการรำรำที่มีความกระฉับกระเฉงคล่องแคล่วว่องไว เนื่องจากผู้แสดงต้องสวมบทบาทของนางอุษาในวัย 7 ปีและต้องสื่ออารมณ์ผ่านสีหน้า สายตาไปยังผู้ชมให้เกิดความรู้สึกเพลิดเพลินไปกับการแสดงชุด อุษาชมสวน¹⁰

จากการสัมภาษณ์และประสบการณ์ที่ได้รับการถ่ายทอดโดยตรงของผู้เขียน ได้ทราบถึงการสื่ออารมณ์ความรู้สึกและการถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกออกมาจากภายในผ่านทางสีหน้า สายตาของตัวละครจริงในเรื่องที่สะท้อนให้เห็นถึงความเป็นธรรมชาติของเด็กที่มีความสดใส ร่าเริง สนุกสนาน มีความสุข

10. ผุสดี หลิมสกุล, "การคัดเลือกนักแสดง," สัมภาษณ์โดย ภคพร หอมนาน, 15 สิงหาคม 2563.

ตื่นเต้น ช่างสงสัย ช่างสังเกตสิ่งต่าง ๆ รอบตัว โดยมีการใช้ลีลาท่าทางที่มีความกระฉับกระเฉง คล่องแคล่ว ว่องไว มีพลังของความสดใสอยากรู้ อยากเห็นตามพฤติกรรมของเด็กอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งแสดงความรู้สึก สดชื่นตื่นเต้นที่ได้ชมและได้ยิมนาสติกาตัวตั้งแต่เริ่มการแสดงจนจบการแสดง โดยคัดเลือกผู้ที่มี รูปพรรณสัณฐานและบุคลิกภาพที่มีความใกล้เคียงกันกับบทพระราชนิพนธ์ที่กล่าวถึงตัวละครนั้น ๆ อีกทั้ง ผู้แสดงต้องฝึกฝนทักษะด้านดังกล่าวโดยสวมบทบาทเป็นเด็ก ซึ่งต้องมีความกล้าในการแสดงอารมณ์และ ร่ายรำอย่างมีพลัง เพื่อถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกไปยังผู้ชมให้ผู้ชมเกิดความเชื่อและเข้าใจในตัวละครได้ อย่างลึกซึ้ง

วิเคราะห์เพลงที่ใช้สำหรับการแสดง

เพลงที่ใช้ในการแสดงนับได้ว่าเป็นตัวกำหนดจังหวะ อารมณ์และรูปแบบของการแสดงที่ทำให้ การแสดงมีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น ผู้เขียนได้สัมภาษณ์สรายุทธ์ โชติรัตน์ อาจารย์ประจำสาขาวิชาดนตรี ศึกษาคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม ในประเด็นความหมายและ ความเหมาะสมของเพลงที่ใช้สำหรับการแสดงชุดดังกล่าวได้ให้ความเห็นว่า

เพลงที่ใช้บรรจุในการแสดงชุดอุษาขมสวนเป็นเพลงประเภทเพลงเกร็ดที่ นิยมใช้บรรจุในการแสดงหรือละครเวทีทั่วไป เริ่มจากเพลงต้นเข้ามาเป็น เพลงที่ใช้สำหรับการเข้าออกของตัวละครจากที่ใดที่หนึ่ง นับได้ว่าเพลง ดังกล่าวมีความเหมาะสมกับการใช้เปิดตัวผู้แสดงอย่างมาก ต่อมาเพลง อัปสรสำอองเป็นเพลงที่นิยมใช้บรรจุในการแสดงละครเวทีไปด้วย ความหมายของชื่อเพลงที่มีความเกี่ยวข้องกับนางฟ้าที่เป็นตัวนางที่มี จังหวะและทำนองที่เหมาะสมกับการรำขมสวนของตัวนาง เพลงแขกไทโร เป็นเพลง 2 ชั้นที่ใช้สำหรับร้องในละครมาแต่โบราณ มีความหมายกลาง ๆ เหมาะสำหรับบรรจุเพลงละครเวทีที่ใช้สำหรับการขมสวนมีจังหวะไม่ช้าและ เร็วจนเกินไป ส่วนเพลงฉิ่งเป็นเพลงที่ใช้สำหรับอากัปกริยาเดินทางที่ไม่ รีบร้อนหรือการค้นหา สามารถใช้สำหรับตัวละครทั่วไปซึ่งเพลงดังกล่าวมี ความเหมาะสมในแง่ของการเดินขมสวนอย่างเพลิดเพลินใจของผู้แสดง ถือได้ว่าเพลงที่ให้สำหรับการแสดงชุดอุษาขมสวนมีความเหมาะสมและ กลมกลืนกับการแสดงเป็นอย่างมาก¹¹

จากการสัมภาษณ์ในครั้งนี้ ผู้เขียนได้วิเคราะห์ถึงความหมายและความเหมาะสมของการบรรจุเพลง รำเดี่ยวประเภทขมสวนซึ่งประกอบไปด้วยเพลงต้นเข้ามา ซึ่งเป็นเพลงที่ใช้สำหรับการเปิดตัวของผู้แสดง จากสถานที่ใดที่หนึ่ง เนื่องจากอุษาขมสวนเป็นการรำขมสวนของนางอุษาที่อยู่ใกล้กับอาศรมพระฤๅษี สุทธาวาส ส่วนเพลงอัปสรสำอองผู้เขียนได้วิเคราะห์ว่าการบรรจุเพลงดังกล่าวในช่วงของการแสดงนั้น เป็นการกล่าวถึงความเป็นมาและชาติกำเนิดของนางอุษา ซึ่งแต่เดิมมีนามว่าสุจิตราเป็นนางฟ้าอยู่บนสวรรค์ นับได้ว่าเพลงดังกล่าวมีความเหมาะสมทั้งความหมายและบทบาทของตัวละคร ส่วนเพลงแขกไทโรผู้เขียน วิเคราะห์ว่า เป็นเพลงที่มีท่วงทำนองกระชับ เอื้อนไม่ยาวจนเกินไปเหมาะสำหรับช่วงของการขมสวนของ

11. สรายุทธ์ โชติรัตน์, "ความเหมาะสมของเพลงที่ใช้สำหรับการแสดง," สัมภาษณ์โดย ภคพร หอมนาน, 5 พฤศจิกายน 2563.

นางอุษาที่เป็นการกล่าวถึงชนิดและลักษณะของดอกไม้ ต้นไม้ ตลอดจนอากาศกับกิริยาและเสียงของนก สำหรับเพลงจึงเป็นเพลงที่ให้ความหมายถึงการเดินทางที่ไม่รีบเร่งของตัวละคร และสอดคล้องกับการรำเคลื่อนที่แบบเปลิดเพลินใจของตัวละคร เพลงประกอบการแสดงชุดนี้จึงถือได้ว่ามีความเหมาะสมกับโครงสร้างของบทร้องและให้บรรยากาศในการแสดงได้อย่างดียิ่ง

วิเคราะห์ฉากประกอบการแสดง

การออกแบบฉากประกอบการแสดง เป็นองค์ประกอบที่เสริมสร้างความสุนทริยะในการรับชมการแสดงให้การแสดงมีความสมจริงมากยิ่งขึ้นและสื่อให้เห็นถึงบรรยากาศหรือสถานการณ์ที่ผู้สร้างสรรค์ต้องการที่จะนำเสนอผ่านการแสดงเพื่อให้ผู้ชมเกิดความเพลิดเพลินและเข้าใจมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ รองศาสตราจารย์ผู้สฤติ หลิมสกุล ได้ให้บทสัมภาษณ์เกี่ยวกับฉากประกอบการแสดงไว้ว่า

สำหรับการออกแบบฉากการแสดงชุด อุษาชมสวน นับได้ว่าเป็นการแสดงที่มีรายละเอียดของฉากประกอบการแสดงค่อนข้างมาก เนื่องจากเป็นการแสดงประเภทการชมสวนของตัวนางที่ต้องคำนึงถึงลักษณะชนิด สีสีนของดอกไม้ ต้นไม้ ที่ต้องออกแบบสร้างสรรค์และการจัดวางฉากประกอบการแสดงให้มีความเหมาะสมและสมดุลกับบนเวที นอกจากนี้ควรจัดวางอุปกรณ์ที่ใช้ในการแสดงเริ่มจากอุปกรณ์ที่ต่ำไปสูงจากด้านหน้าของเวทีไปด้านหลังของเวทีให้เหมาะสมแก่การรับชม¹²โดยมีรายละเอียดการจัดวางดังภาพ

ภาพที่ 6 ฉากประกอบการแสดงรำเดี่ยวชุด "อุษาชมสวน"
ที่มา : ภาพร หอมนาน

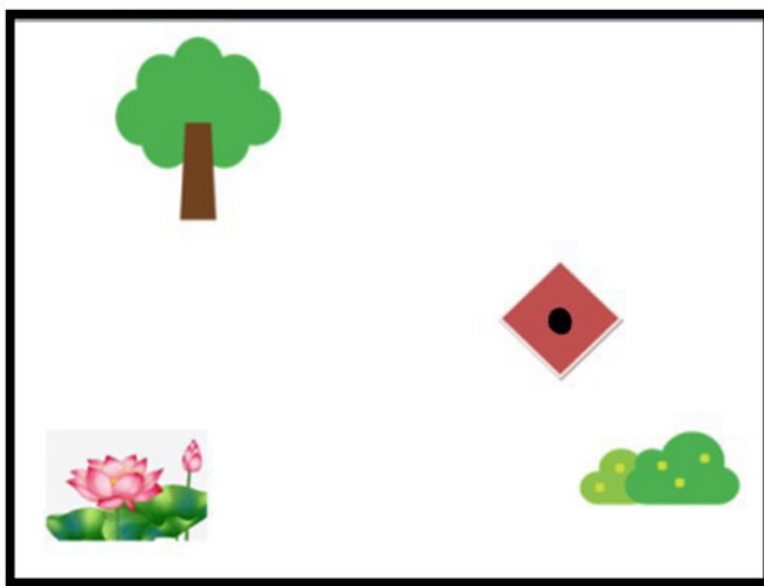
จากการสัมภาษณ์ในประเด็นฉากประกอบการแสดง ผู้เขียนได้ทราบถึงรายละเอียดของการจัดวางฉากประกอบการแสดง โดยเริ่มจากสระดอกบัววางไว้ฝั่งซ้ายด้านหน้าของเวทีและต้นสายหยุดจัดวางไว้ฝั่งขวาด้านหน้าของเวที จากนั้นเตียงละครวางเฉียงในลักษณะ 45 องศาถัดจากต้นสายหยุด จากนั้นต้นไม้ใหญ่

12. ผู้สฤติ หลิมสกุล, "ฉากประกอบการแสดง," สัมภาษณ์โดย ภาพร หอมนาน, 15 สิงหาคม 2563.

และพุ่มไม้จัดวางฝั่งขวาทางด้านหลังของเวทีเพื่อเสริมสร้างสุนทรียภาพในการรับชมการแสดง นอกจากนี้ข้อควรคำนึงถึงองค์ประกอบของการจัดวางให้อยู่ในระดับที่ผู้ชมสามารถมองเห็นผู้รำได้จากทุกมุมมองบนเวที นอกจากนี้ผู้แสดงจะต้องแสดงร่วมกันกับฉากเช่น การใช้สายตามองต้นไม้ที่มีขนาดใหญ่และต้นไม้ที่มีขนาดเล็กหรือต่ำ รวมไปถึงลักษณะของดอกไม้บนนาชนิดที่มีความแตกต่างกัน ตลอดจนการให้ความรู้สึกผู้แสดงไปสู่จากการแสดงเหมือนว่าผู้แสดงอยู่ในสวนที่มีดอกไม้ต้นไม้นานาพันธุ์จริง ๆ เพื่อให้การเคลื่อนไหวบนเวทีมีความต่อเนื่องและลื่นไหลตามบทประพันธ์

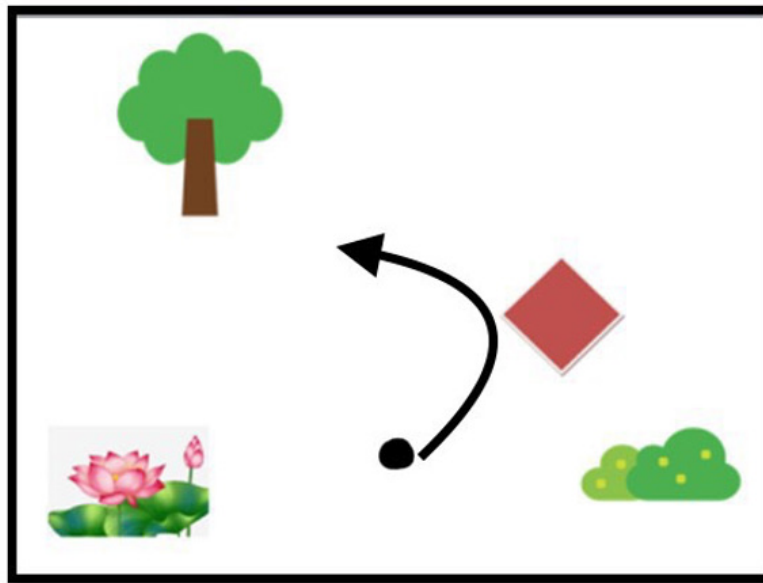
วิเคราะห์การใช้พื้นที่ในการแสดง

การใช้พื้นที่ในการแสดงมีผลต่อการเคลื่อนไหวลีลาท่ารำเป็นอย่างมาก เนื่องจากการแสดงชุดดังกล่าว เป็นการแสดงประเภทชมสวน โดยผู้แสดงจะต้องคำนึงถึงการใช้พื้นที่และเคลื่อนไหวร่างกายให้ถูกต้อง ผู้เขียนได้อธิบายทิศทางของการแสดงชุด อุษาชมสวนไว้พอสังเขป โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

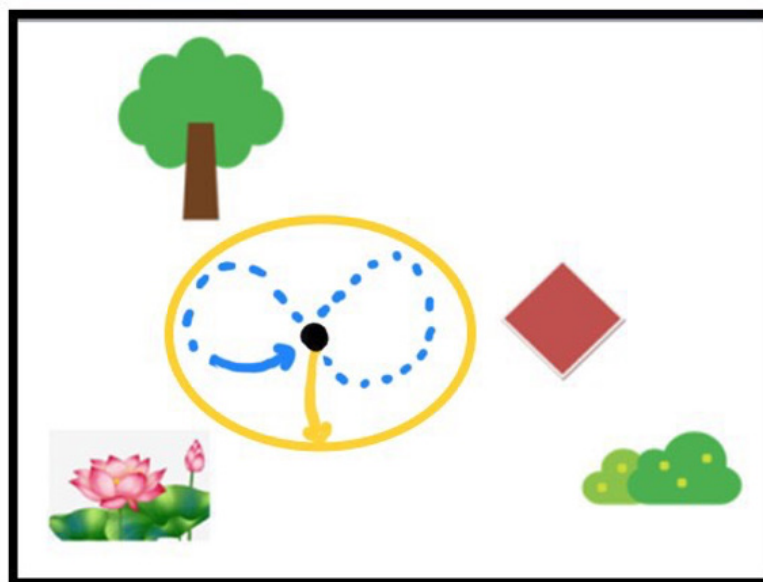
ภาพที่ 7 แผนผังทิศทางการเคลื่อนที่ในช่วงหนึ่ง
ที่มา : ภคพร หอมนาน

ช่วงที่หนึ่งผู้แสดงเปิดตัวจากมุมทิศทางขวาด้านหลังของเวทีด้วยเพลงต้นเข้ามาน จากนั้นผู้แสดงมีเคลื่อนที่ไปที่เตียงละครที่อยู่ทางด้านซ้ายของเวทีด้วยเพลงอัปสรสำอองเป็นการกล่าวถึงที่มาและชาติกำเนิดของตนเอง ซึ่งเตียงละครให้ความหมายว่านางอุษาอยู่บริเวณอาศรมของพระฤๅษีและกำลังจะไปเที่ยวเล่นชมสวนใกล้กับอาศรมของพระฤๅษีสู่ทิวาสด้วยอารมณ์ที่เบิกบานใจ

ภาพที่ 8 แผนผังทิศทางการเคลื่อนที่ในช่วงสอง
ที่มา : ภาควิชา หอมมาน

ช่วงที่สองผู้แสดงเคลื่อนที่มากึ่งกลางด้านหน้าของเวทีด้วยเพลงแขกไทเป็นการรำชมสวนโดยเคลื่อนที่จากทางด้านซ้ายไปทางด้านขวาและเดินขึ้นมาทางด้านหน้าและด้านหลังของเวที ตามโครงสร้างของบทประพันธ์ที่กล่าวถึงการชมนก ชมไม้ในแต่ละชนิดและหลากหลายลักษณะที่ปรากฏอยู่ในบทประพันธ์

ภาพที่ 9 แผนผังทิศทางการเคลื่อนที่ในช่วงสาม
ที่มา : ภาควิชา หอมมาน

ช่วงที่สามผู้แสดงเคลื่อนที่มากึ่งกลางของเวทีด้วยเพลงแขกไท่ตามแผนผังลูกศรสีฟ้าเป็นการรำเคลื่อนที่เป็นเลขแปดอาร์บิกเพื่อฟังเสียงของนกตามบทร้อง จากนั้นผู้แสดงเคลื่อนที่มาจุดกึ่งกลางของเวทีด้วยเพลงฉิ่ง โดยเดินเป็นวงกลมตามแผนผังลูกศรสีเหลืองเป็นการรำชมสวนของตัวนางตามแบบแผนโบราณซึ่งแสดงให้เห็นว่าสวนที่อยู่ใกล้กับอาคารของพระฤๅษีมีความกว้างใหญ่ ซึ่งนางอุษาคต้องเดินฟังตามเสียงของนกในสวนใหญ่ที่รอบล้อมไปด้วยต้นไม้และดอกไม้ นานาพันธุ์

อุษาชมสวนเป็นการแสดงที่มีการออกแบบการเคลื่อนที่ตามหลักโครงสร้างบทประพันธ์และการจัดวางฉากการแสดงอย่างเป็นเหตุเป็นผลโดยยึดถือขนบจารีตและแบบแผนการเคลื่อนที่การชมสวนของตัวนาง โดยมีหลักการการเคลื่อนดังนี้ 1. ผู้แสดงจะต้องสื่ออารมณ์ความรู้สึกร่วมไปกับฉากการแสดงด้วยสีหน้าแวตาและลีลาท่าทำให้สอดคล้องไปกับฉากการแสดงที่กำลังจะกล่าวถึง 2. การรำชมสวนผู้แสดงจะต้องเคลื่อนที่ไปรอบ ๆ เพื่อกล่าวถึงดอกไม้ ต้นไม้ และสิ่งมีชีวิตชนิดต่าง ๆ ในสวนเริ่มจากทิศทางด้านซ้ายไปทิศทางด้านขวาหรือจากด้านหน้าไปด้านหลังของเวทีและกลับมาอยู่จุดกึ่งกลางของเวทีเสมอเพื่อเป็นการรักษาสมดุลของเวทีตั้งแต่เริ่มจนจบการแสดง

วิเคราะห์เครื่องแต่งกาย

เครื่องแต่งกายเป็นองค์ประกอบที่ช่วยบ่งบอกถึงบทบาท ตำแหน่งหรือยศฐานันดรศักดิ์ของตัวละครและผู้ชมจะได้เห็นความประณีตบรรจงของเครื่องแต่งกายอันวิจิตรตระการตาที่เลียนแบบจากเครื่องแต่งกายของพระมหากษัตริย์ ซึ่งการแสดงชุด อุษาชมสวนมีการออกแบบเครื่องแต่งกายแบบยีนเครื่องตัวนางสีขาวหรือขาวขลิบลีเหลือง สวมศิราภรณ์กระบังหน้าเพชรเพื่อแสดงความเป็นเด็ก สวมกำไลข้อมือกำไลข้อเท้าและม้วนผมเป็นดอกมะลิสดสีขาว เนื่องจากนางอุษามักออกเที่ยวเล่นในสวนใหญ่ใกล้กับอาคารพระฤๅษี สามารถเก็บดอกไม้มาเรียงร้อยเป็นเครื่องประดับเพื่อสวมใส่ในส่วนต่าง ๆ ของร่างกายและสื่อถึงความใสบริสุทธิ์ของเด็กที่อยู่ท่ามกลางธรรมชาติ นอกจากนี้ผู้เขียนทำการสัมภาษณ์รองศาสตราจารย์ผู้สดี หลิมสกุล ถึงประเด็นเครื่องแต่งกายไว้ดังนี้

สำหรับเครื่องแต่งกาย ผู้สร้างสรรค์จะต้องศึกษารายละเอียดที่เกี่ยวกับนางอุษา จากบทพระราชนิพนธ์ในด้านชาติกำเนิด ฐานันดรศักดิ์ และการดำเนินชีวิตประจำวันของนางที่ถือบวชตามพระฤๅษี จากนั้นนำข้อมูลดังกล่าวมาวิเคราะห์และดำเนินการคัดเลือกสีของเครื่องแต่งกายและองค์ประกอบอื่น ๆ จนได้ข้อสรุปว่า ตามบทบาทของนางอุษาในตอนนี้นางอุษาได้รับการเลี้ยงดูโดยพระฤๅษีสุทธาวาส ซึ่งเป็นนักพรตอยู่ในกลางป่าจึงเป็นเหตุให้นางอุษาในวัยนั้นต้องถือบวชไปด้วย ดังนั้นผู้แสดงจะแต่งกายยีนเครื่องตัวนางสีขาวขลิบทองหรือขลิบลีเหลือง เพื่อบ่งบอกถึงสถานะการถือบวชและสวมกระบังหน้าเพชรเพื่อสื่อถึงความเยาว์วัยของตัวละครเพื่อให้การแสดงชุดดังกล่าวมีความเหมาะสมของขนบจารีตและแบบแผนของการแสดง¹³

13. ผู้สดี หลิมสกุล, "เครื่องแต่งกาย," สัมภาษณ์โดย ภคพร หอมนาน, 15 สิงหาคม 2563.

จากการสัมภาษณ์ในครั้งนี้ ผู้เขียนได้ทราบถึงข้อควรคำนึงเกี่ยวกับประเด็นเครื่องแต่งกายว่าต้องศึกษาจากบทพระราชนิพนธ์ที่กล่าวถึงตัวละครอย่างละเอียด จากนั้นให้ศึกษาถึงยศถาบรรดาศักดิ์ของตัวละครและศึกษาถึงบริบทโดยรอบนางอุษาและวิเคราะห์อย่างละเอียดจากที่มา ชากำเนิดและการเลี้ยงดู โดยพระยาสุริยสุนทรราชาทิศาการณ ได้จัดสรรในการออกแบบเครื่องแต่งกาย โดยมีภาพรายละเอียดของเครื่องแต่งกายดังนี้

ภาพที่ 10 องค์ประกอบของเครื่องแต่งกายของการแสดงศิลปะการรำเดี่ยวชุด อุษาชมสวน
ที่มา : ภคพร หอมนาน

วิเคราะห์กลวิธีการแสดงชุดอุษาชมสวน

อุษาชมสวนเป็นการแสดงที่มีกลวิธีในการแสดงค่อนข้างมากซึ่งผู้เขียนได้แบ่งออกเป็นหัวข้อหลักดังนี้ การใช้พลังของลีลาท่ารำ การสื่ออารมณ์ร่วมกับฉากการแสดงและการใช้พื้นที่ในการแสดงโดยเริ่มต้นจากการใช้พลังของลีลาท่ารำอุษาชมสวนเป็นการรำเดี่ยวของตัวนางในวัยเพียง 7 ปี กลวิธีของการใช้พลังในการรำชุดดังกล่าวผู้แสดงจะต้องมีความกระฉับกระเฉงสมวัยแต่ในขณะเดียวกันผู้แสดงจะต้องใช้พลังในการรำที่ให้ความรู้สึกถึงความเบาสบาย เนื่องจากการแสดงชุดดังกล่าวเป็นการรำชมสวนที่ต้องมีความลื่นไหล ต่อเนื่อง และให้ความรู้สึกที่เพลิดเพลินในการรับชม

ในส่วนของการสื่ออารมณ์ร่วมกับฉากการแสดงชุด อุษาชมสวนเป็นการแสดงที่มีการออกแบบฉากโดยเลียนแบบจากดอกไม้และต้นไม้ที่เป็นของจริงซึ่งแต่ละชนิดปรากฏอยู่ในบทประพันธ์เพื่อเสริมสร้างความสมจริง ซึ่งผู้แสดงจะต้องสื่ออารมณ์ความรู้สึกร่วมกันกับฉาก เช่น การแสดงในเพลงฉิ่งที่นางอุษาจะต้องเก็บดอกบัวไปถวายพระยาสุริยสุนทรราชาทิศาการณ ซึ่งในการแสดงนางอุษานั่งอยู่ทางทิศขวาของเวทีข้างกอบัว

โดยสื่ออารมณ์ความรู้สึกทางสายตามองไปทั่ว ๆ กอบัวเพื่อคัดสรรดอกบัวที่มีความสวยงาม สมบูรณ์ที่สุด เพื่อนำไปถวายพระฤาษีด้วยสายตาและลีลาท่าทางที่มีความร่าเริงแจ่มใสสมวัยของนางอุษา เป็นต้น

ในส่วนของกลวิธีการใช้พื้นที่ในการแสดงชุด อุษาชมสวนเป็นการแสดงที่มีการใช้ฉากค่อนข้างมาก จึงต้องให้ความสำคัญการเคลื่อนที่อยู่พอสมควร ซึ่งเทคนิคการใช้พื้นที่ในการแสดงคือผู้แสดงมีการเคลื่อนที่ไปตามจุดต่าง ๆ ของเวทีที่มีการจัดวางฉากตามประเภทของดอกไม้และต้นไม้รอบทิศทางโดยเป็นการเดินไปรอบ ๆ หรือเดินเป็นวงกลมและการเดินเป็นเลขแปด ซึ่งผู้แสดงจะต้องกลับมาสู่จุดกึ่งกลางของเวทีเสมอ เพื่อเป็นการรักษาความสมดุลของเวทีตั้งแต่เริ่มจนจบการแสดง หลักการที่กล่าวมานี้เป็นหลักที่ยึดถือตามแบบแผนการชมสวนมาแต่โบราณและเป็นการรักษามาตรฐานการร่าเริงตามแบบแผนของตัวนางไว้ให้คงอยู่

ภาพที่ 11 ภาพตัวอย่างท่ารำชมดอกบัวของนางอุษา
ที่มา : ภาพร หอมนาน

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

อุษาชมสวน เป็นการแสดงร่าเริงเพื่ออวดฝีมือของตัวนาง ซึ่งเป็นผลงานนาฏยประดิษฐ์ของรองศาสตราจารย์ผุสดี หลิมสกุล โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการเพิ่มทางเลือกในการแสดงร่าเริงของตัวนางในประเภทชมสวนและเพื่อต้องการให้ผลงานดังกล่าวเป็นต้นแบบการแสดงร่าเริงของตัวนางในประเภทชมสวน โดยรูปแบบการร่ายรำเป็นการชมสวน ที่เป็นการกล่าวถึงลักษณะของดอกไม้ ต้นไม้ สัตว์ชนิดต่าง ๆ ซึ่งการออกแบบท่ารำจะเป็นการคำนึงถึงลักษณะความเป็นจริงของธรรมชาติเป็นหลักและสอดคล้องท่ารำที่สื่อความหมายทางด้านนาฏศิลป์ให้มีความเหมาะสมกับการแสดงชุดดังกล่าว นอกจากนี้

หลักในการสร้างสรรค์ผลงานรองศาสตราจารย์ผุสดี หลิมสกุล ได้มีการศึกษาวรรณกรรมและตัวละครที่เป็นตัวนางเอก แล้วแต่งบทประพันธ์และบรรจุเพลงให้มีความเหมาะสมสอดคล้องกับวรรณกรรมต้นฉบับ จากนั้นดำเนินการออกแบบท่ารำให้มีความสอดคล้องกันกับบทร้องและเพลง รวมทั้งออกแบบเครื่องแต่งกายโดยคำนึงถึงศิราภรณ์ สีของเครื่องแต่งกายและพวงมาลัยเสริมให้เหมาะสมกับตัวละคร จากนั้นจึงออกแบบจากการแสดงที่เป็นสวนโดยคำนึงถึงการจัดวางตามบทประพันธ์ที่กล่าวถึงลักษณะดอกไม้ ต้นไม้ ชนิดต่าง ๆ เพื่อเสริมสร้างบรรยากาศในการรับชม จากหลักในการสร้างสรรค์ดังกล่าวจึงทำให้การแสดงชุดดังกล่าวมีความสมบูรณ์ งดงามตามจารีตและแบบแผนของละครในเพื่อเป็นแบบอย่างให้กับนักวิชาการ นิสิต นักศึกษาที่จะสร้างสรรค์การแสดงรำเดี่ยวประเภทชมสวนประดับแวดวงนาฏศิลป์ไทยต่อไป

บรรณานุกรม

มุสดี หลิมสกุล. *รำเดี่ยวแบบมาตรฐานตัวนางเล่ม 2*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2555.

มุสดี หลิมสกุล. "การคัดเลือกนักแสดง." สัมภาษณ์โดย ภคพร หอมน่าน. 15 สิงหาคม 2563.

มุสดี หลิมสกุล. "เครื่องแต่งกาย." สัมภาษณ์โดย ภคพร หอมน่าน. 15 สิงหาคม 2563.

มุสดี หลิมสกุล. "ฉากประกอบการแสดง." สัมภาษณ์โดย ภคพร หอมน่าน. 15 สิงหาคม 2563.

มุสดี หลิมสกุล. "ลีลาท่ารำ." สัมภาษณ์โดย ภคพร หอมน่าน. 15 สิงหาคม 2563.

มุสดี หลิมสกุล. "อารมณ์ของผู้แสดง." สัมภาษณ์โดย ภคพร หอมน่าน. 15 สิงหาคม 2563.

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช. *บทละครเรื่องอุณรุท*. กรุงเทพฯ : สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, 2545.

พัชรินทร์ สันติอักษรวรรณ. "การประพันธ์บทละครแสดงชุดอุษาขมสวน." สัมภาษณ์โดย ภคพร หอมน่าน. 13 กรกฎาคม 2562.

พัชรินทร์ สันติอักษรวรรณ. "หลักนาฏยประดิษฐ์ไทยจากศิลปปั้นต้นแบบตัวนางสู่นวัตกรรมการสร้างสรรค์รำเดี่ยวมาตรฐาน." *วารสารศิลปกรรมศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*, ปีที่ 5 เล่มที่ 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2561): 83-94.

สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์. *อุณรุท*. กรุงเทพฯ : ร.พ. เจริญธรรม 160 เสาชิงช้าพระนคร, 2491.

สรายุทธ์ โชติรัตน์. "ความหมายและเหมาะสมของเพลงที่ใช้สำหรับการแสดง." สัมภาษณ์โดย ภคพร หอมน่าน. 5 พฤศจิกายน 2563.